

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภาคเหนือของประเทศไทยมีแหล่งทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาอย่างยาวนาน บางแห่งเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมานับพันปีและในปัจจุบันก็ยังมีผู้คนอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว เช่น บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ บริเวณที่เป็นอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย บริเวณพื้นที่รอบๆ กว๊านพะเยา ในตัวจังหวัดพะเยา และพื้นที่ลุ่มน้ำอิง ในเขตอำเภอจุน จังหวัดพะเยา เป็นต้น แต่บางแห่งก็ถูกทอดทิ้งให้ร้างไป

จากการที่ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม และได้มีโอกาสเดินทางไปสำรวจพื้นที่ต่างๆ ที่มีสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมในเขตจังหวัดพะเยาซึ่งเป็นพื้นที่บ้านเกิดของผู้วิจัย พบว่า ในเขตอำเภอจุน มีชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง ชื่อว่า “เวียงลอ” ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านลอ ตำบลลอ ภายในหมู่บ้านและในเขตเมืองโบราณ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ คูน้ำ คันดิน แนวกำแพงเมือง ซึ่งบางจุดพบว่า สภาพค่อนข้างดีและเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นอะไร บางส่วนของพื้นที่แห่งนี้เคยได้รับการบูรณะจากกรมศิลปากร อย่างเช่น พระธาตุศรีปิงเมือง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดศรีปิงเมือง บ้านลอหมู่ที่ 1 และในปัจจุบันยังเป็นวัดสำคัญประจำชุมชน จึงเกิดความสนใจว่า โบราณสถานเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นพื้นที่บริสุทธิ์อยู่ ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก จึงน่าจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรมหรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ นอกจากนี้ชุมชนเวียงลอยังมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงาม เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ราบติดลำน้ำสายสำคัญ คือ ลำน้ำอิง และตั้งอยู่ในหุบเขาที่รายล้อมอยู่รอบด้าน

หลังจากที่ได้เข้าไปเห็นพื้นที่ ได้พูดคุยกับผู้นำชุมชน คือ พ่อหลวงมนัส เวียงลอ และได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหลายประเด็น พบว่านอกจากสิ่งที่มีมองเห็นในขณะนั้น คือ โบราณสถาน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังมีอีกหลายสิ่งที่น่าสนใจ เช่น วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่เจ้าทางซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ปลาตำนานอิง เช่น “ปลาค้าว” ซึ่งเป็นปลาหนังขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายปลานิลแต่มีขนาดเล็กกว่า ดอกกล้วยไม้ “เอื้องจันทมา” มีดอกสีเหลือง ซึ่งขึ้นอยู่บนเขาและชาวบ้านได้นำมาปลูกไว้ในหมู่บ้าน จะผลิดอกออกช่อในช่วงฤดูหนาว มีความสวยงามแปลกตา สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นลักษณะทาง

ธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งน่าจะเป็นจุดสนใจทางการท่องเที่ยวได้ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจมากยิ่งขึ้นในการที่จะศึกษาชุมชนแห่งนี้

ประกอบกับขณะนี้ทางรัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะเห็นได้จากในปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ของรัฐเริ่มมองเห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมมากขึ้น และทางรัฐบาลเองก็ได้ให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยกำหนดเข้าไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 โดยมีการสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยยังได้จัดทำโครงการศึกษาแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน โดยมอบหมายให้โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ศึกษา สรุปผลออกมาเป็นแผนพัฒนาจังหวัดพะเยา 5 ปี พ.ศ. 2545-49 กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ 5 ด้าน คือ

1. เน้นการพัฒนาจังหวัดให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจการเกษตรตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
2. เป็นเมืองแห่งการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนนำไปสู่สันติสุขของสังคมที่ยั่งยืน
3. ให้บริการสาธารณสุขและบริการสังคมที่มีคุณภาพและเท่าเทียมกันมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง
4. อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน
5. เสริมสร้างวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำ และคุณภาพของนักรการเมืองควบคู่กับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

จากแนวทางการพัฒนากิจกรรมทางการท่องเที่ยวในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และแผนการพัฒนาจังหวัดพะเยา ตามวิสัยทัศน์ข้อสองที่ได้วางไว้ ทางผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการบริหารจัดการทรัพยากรคนกับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการแล้ว หมู่บ้านเวียงลอแห่งนี้จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

คำถามที่น่าสนใจจากมุมมองของการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ จะทำอย่างไรจึงจะมีการพัฒนาเมืองโบราณเวียงลอเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า ต้องทำการประเมินศักยภาพของชุมชนในเบื้องต้นเสียก่อน ว่า ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากน้อยเพียงไร และชุมชนพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณที่ตนเองอาศัยอยู่หรือไม่ จะให้การสนับสนุนอย่างไร และชุมชนจะมีแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในเรื่องนี้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อที่ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากโบราณสถานและโบราณวัตถุซึ่ง

เป็นมรดกตกทอดที่เหลืออยู่อย่างเต็มที่ ทั้งในด้านของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ ศิลปวัฒนธรรม ด้านจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม คือ ความรู้ในมนุษย์ และ ความสุขจากงานศิลปกรรมโบราณที่หลงเหลืออยู่ ความประทับใจที่ได้จากพื้นที่และภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการที่มีนักท่องเที่ยวและผู้สนใจประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ ศิลปกรรมมาเยี่ยมชมมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. ศึกษาศักยภาพของชุมชนทางด้านกายภาพและทางด้านวัฒนธรรม ในการที่จะพัฒนาเวียงลอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
3. ศึกษาความพร้อมของคนในชุมชนที่จะให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเวียงลอเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ศักยภาพของเวียงลอให้การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ทำการศึกษารอบคลุมพื้นที่เมืองโบราณเวียงลอ และพื้นที่ของหมู่บ้านลอ หมู่ที่ 1 ตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

แบ่งออกเป็น 6 ส่วนดังนี้

- 1) บริบทชุมชน
- 2) ศักยภาพทางด้านกายภาพ
  - การเข้าถึง
  - สาธารณูปโภคพื้นฐาน
  - สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ
  - ธรรมชาติ

3) ศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม

- ประวัติศาสตร์
- ประเพณี
- วิถีชีวิต
- โบราณสถานและโบราณวัตถุ

4) ความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

5) ความพร้อมของคนในชุมชนที่จะให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

6) แนวทางการพัฒนาเชิงล่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วยบุคคล 3 กลุ่มคือ

- 1) ประชากรในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในบ้านล่อ หมู่ที่ 1 ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นชุมชนแรกเริ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น กลุ่มคนวัยทำงาน กลุ่มเด็กวัยเรียน รวมจำนวน 112 คน
- 2) กลุ่มผู้นำชุมชน อย่างที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้าน และไม่เป็นทางการ ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มสมาชิกในหมู่บ้าน จำนวน 8 คน
- 3) เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่รับผิดชอบปฏิบัติงานในพื้นที่เขตตำบลล่อ จำนวน 7 คน

1.4 นิยามศัพท์

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ศักยภาพทางด้านกายภาพและศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม เช่น สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน การเข้าถึงชุมชน สาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งศักยภาพทางด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อที่จะพัฒนาเชิงล่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การพัฒนา หมายถึง การปฏิบัติเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และแก้ไข ให้ชุมชนมีความเจริญขึ้น และเป็นไปในแนวทางที่คนในชุมชนต้องการ อันได้แก่ การพัฒนาทางด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรบุคคล

เวียงล่อ หมายถึง เมืองโบราณเวียงล่อซึ่งสามารถกำหนดขอบเขตได้ค่อนข้างชัดเจนจากแนวคูน้ำคันดินและแนวกำแพงเมืองโบราณที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน โดยบางส่วนของเมืองโบราณนั้นตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บ้านล่อ หมู่ที่ 1

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นโดยมีลักษณะเฉพาะตัวที่แสดงออกถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และความภาคภูมิใจแก่ผู้มาเยือน

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

